

O hľadanie Božieho mena. Ruskí imjaslavci a latinskí modisti (Prvá časť)

Lucia Laudoniu

27. februára 2023 ✝ Cirkev História

Nomen – numen. Meno – božstvo. Do tejto latinskej skratky vieme vtesnať učenie ruských imjaslavcov, ktoré začiatkom 20. storočia zatriaslo mníšskou horou Athos. Nad imjaslavím však lietali aj blesky anatómy.

Miestni pravoslávni mníši boli presvedčení, že Kristovo meno vyslovené v takzvanej Ježišovej modlitbe je totožné s Kristom samým, a popálili si ústa nebezpečnou myšlienkou absolútneho zbožštenia slova (*divinizatio verbi*).

Autority východnej cirkvi sa na imjaslavie (*имяславие, имябожие*, po grécky *ονοματοδοξία*, *onomatodoxia*) pozerali s dešpektom, hoci nešlo o jednotný myšlienkový prúd a nie všetky názory imjaslavcov páchnu herézou.

Zdravé jadro tejto náuky nápadne pripomína metafyzické postupy špekulatívnych latinských gramatikov 13. a 14. storočia – modistov (*modistae*). Oba smery (východoslovanské imjaslavie aj latinský modizmus) delí časová, geografická a kultúrna priepasť, a predsa sa vo všeličom zhodli.

Donum Nominis – dar Mena

Všetko, čo vieme, a čo sme schopní vyjadriť *per verba de praesenti*, Boh už pozná (respektíve Stvoriteľ to predzvedel dávno pred našimi ľudskými objavmi). *Scientia* vrátane umenia reči nám bola odovzdaná ako nezaslúžený dar.

Táto myšlienka je chrbticou knihy Paula J. Griffithsa *Intelektuálny apetít: Teologická gramatika* (*Intellectual Appetite: A Theological Grammar*). Autor, americký katolík a konvertita z anglikanizmu, má ďaleko od kultúrnych konceptov ruských mníchov zo začiatku minulého storočia, no nevedomky si kladie podobné otázky. „Zvedavci sú vtiahnutí do sveta predmetov, kým učenliví objavujú svet darov. Dary možno spoznávať účasťou na nich, avšak vzhľadom na ich (božskú) povahu ich nikdy nebudeme vlastniť,“ uvažuje Griffiths. Dar múdrosti je preto zdieľateľný s Bohom a jedine pokora nám pomáha pochopiť, že tento dar nie je naša *proprietas*.

Aj Božie meno je dar. Môžeme ho vysloviť, ale nemôžeme ho vlastniť. Môžeme, ba musíme ho kontemplovať, no nemáme kapacitu ho pochopiť.

Tetragrammaton (Božie meno, theonym) v Mojžišovej vízii. Freska z Ružencovej baziliky v Lurdoch.

Zdroj: Lawrence OP / flickr.com

Akým spôsobom človek formuluje vety? Reťazenie slov sa podobá navliekaniu korálikov na ruženec. Keď však nemáme syntaktickú niť, zrnká ruženca slov sa rozkotúlajú na všetky svetové strany...

Umenie syntaxe môžeme ďalej prirovnať k stavbe oblúka. Keď odstránime záverový klinový kameň, víťazný oblúk sa zrúti. Božie Meno je *lapis mysticus*, ktorý drží všetky jazyky sveta.

Filozofické podhubie imjaslavia

Prečo adorátori Božieho mena na byzantskom Východe kládli medzi Krista a *sacrosanctum nomen eius* znamienko rovnosti? Ideový odvar onomatodoxie bol uvarený z mnohých ingrediencií: zo starej judaistickej tradície o sile Jahveho Mena (*tetragrammaton*), či z pohanských rímskych legiend o tajnom mene Ríma, v ktorom bola skrytá jeho neporaziteľnosť a ktoré preto nik nesmel vysloviť nahlas. Quintus Valerius Soranus zaplatil za vyzradenie *nomen secretum* Večného mesta životom.

Domnienka, podľa ktorej mená existovali dávno predtým, než sa stali zmyslovými pojmami, hýbala Platónovou myslou. Ten „hlbokomyseľný“ Grék nedal spávať stredovekým realistom a nominalistom zamotaným do sporu o univerzálie.

Nie každý bude súhlasiť s hypotézou, že imjaslavie je východným výbežkom labyrintu stredovekých univerzálií. Fakt, že v pozadí oboch sporov bola *essentia verbi*, však bije do očí.

Vari má ľudské slovo svoju podstatu? A má ju aj Božie meno, ktoré je v istom zmysle tiež slovom ustavične sa rodiacim v jaskyni ľudských úst?

Imjaslavci hľadali vzťah medzi dvoma podstatami (predvečnou Božou a abstraktnou, jazykovou podstatou modlitebného slova) a utkali pavučinu, za ktorú by sa nehanbil ani pavúk západnej scholastiky. Tej scholastiky, ktorá niektorým byzantským mystikom spôsobovala nauzeu... Keďže imjaslavci celkom nerozvinuli teóriu o pôsobení Božej milosti aj prostredníctvom jazyka, stotožnili Kristovo meno vyslovené v ľudskej modlitbe priamo s Jeho podstatou – a za tento omyl draho zaplatili.

Spor o Božie meno sa zapísal do novodobých dejín athoskej mníšskej republiky.

Zdroj: Pasta40 / commons.wikimedia.org

Kto „vyňuchal“ Antikrista?

Písal sa rok 1907 a kniha ruského schimonacha (mnícha s najvyšším stupňom byzantského monasticizmu – veľkou schimou) Hilariona *V kaukazských horách* (*Ha zopax Kavkaza*) úspešne prešla sitom cárskej cenzúry. Dielo sa v priebehu nasledujúcich piatich rokov dočkalo dvojitej dotlače. Slušná bilancia na tú dobu... Málokto tušil, že Hilarionova kniha bude jedného dňa považovaná za iskru, ktorá zapálila požiar bludu.

Každá heréza má svojho hereziarchu, no imjaslavie sa z tejto schémy akosi vymyká. 1. júla 1915 sa autor spomínanej knihy, mních Hilarion, písomne obrátil na posvätnú synodu Ruskej pravoslávnej cirkvi s otázkou, či bol exkomunikovaný. Jednoduchý kaukazský pustovník nerozumel, prečo je vôkol jeho *opuscula* tak rušno. Hilarion zomrel v júni 1916 a odpovede na svoj list sa nedočkal ani pri poslednom výdychu – nikto z radov hierarchie ho „oficiálne“ neoznačil za heretika.

„Perzekúcia zo strany vysokých ruských prelátov je znamením konca časov,“ píše Hilarion v liste ruskej synode, „kedy musí prísť posledný veľký nepriateľ Pravdy – Antikrist.“ Apokalyptické vízie východného mnícha sa mali zakrátko naplniť, Ruská pravoslávna cirkev prešla v dôsledku bolševického teroru krvavým kúpeľom.

Predpona *anti*- prítomná aj v slove Antikrist sa tradične prekladá „proti“, „v opozícii k niekomu (niečomu)“. V gréckom jazyku má popri iných významoch tiež význam falošnej náhrady, surogátu (*ἀντί* – namiesto). Antikristom s malým „a“ je všetko, čím sa pokúšame substituovať živého Krista, ergo každý falzifikát Božieho Syna.

V ríši hologramov

To, čo vytvárali heretici v celých dejinách Cirkvi, ťažko nazvať inak, než „hologramom“ Krista. Stvorili hologram, do úst ktorého mohli vložiť všetko, čo sa im zachcelo.

Potrebovali hologram, pretože manipulovať so slovami Vykupiteľa je na ontologickej úrovni nemožné. Akonáhle dôjde k nejakej manipulácii Božích slov, paralelne sa vytvára virtuálna duchovná realita koexistujúca s pravdou. Na pravde sa však nič nemení, iba k nej pribudne o pár falzifikátov viac.

Ars discernendi, teda umenie odlíšiť heretický hologram od živého Ježiša, je čoraz ťažšie, nakoľko ľudská bytosť (vrátane jej časti, ktorú grécki otcovia príznačne nazvali νοῦς) prechádza istou kognitívnou simplifikáciou. Čím viac technológií nás obklopuje, tým ťažšie je pre nás samostatne myslieť, lebo dovolíme technológiám, aby mysleli za nás.

Netvrdím, že technický vývoj (zámerne sa vyhýbam darwinizmu „pokrok“) je diablove dielo. Poukazujem na skutočnosť, že *spiritus malignus* zneužíva aj techniku, aby nás oklamal.

Ako teda rozoznať artificálny hologram Krista od skutočného Krista, ktorý je ten istý *heri, hodie, cras et semper*? Máme Eucharistiu (samotného Krista) – a máme Jeho meno. Pravdivá úcta k Božiemu menu (pravdaže, očistená od dogmatických úchyliet niektorých radikálnych imjaslavcov) je duchovným detektorom lži.

Súčasťou umeleckej výzdoby rímskokatolíckej katedrály v ukrajinskom Lvove je Hospodinovo meno v hebrejskej transliterácii.

Zdroj: Тарас Самборський / commons.wikimedia.org

Pamätajte, že keby sme jedného dňa boli zbavení liturgie, vždy budeme mať možnosť adorovať Pánovo meno. *Ador(n)are*. Jedno „n“ delí adoráciu (*adoratio*) od okrášľovania, zdobenía a prípravy priestoru (*adornatio*). Pravá úcta zdobí Boha, kráľa krásy, aj nás.

Nomen a numen v latinskom myslení

Obnova úcty ku Kristovmu menu v duchu skúsenosti východnej cirkvi je liekom na našu dobu, pre ktorú je sémantická nihilizácia slov na dennom poriadku. Slová sú pre moderného človeka už len vyschnuté studne...

Rimania vedeli, že meno predstavuje znak, silu, autoritu či tajomstvo. Spojenie *nomen alicuius deferre* (vzniesť obvinenie proti niekomu) alebo *nomen recipere* (prijať obvinenie, žalobu) vyjadrujú povinnosť stáť pred súdom v plnej zbroji svojho mena.

Riman považoval meno za bojový štít. Vedeli to aj apoštoli dokonale integrovaní do kultúry klasického veku. Hľa, s akou hĺbkou píše *de nomine Christi* apoštol Pavol v Liste Filipanom: „*Ut in nomine Iesu omne genu flectatur coelestium et terrestrium et infernorum*“ – „Aby sa na meno Ježiš zohlo každé koleno v nebi, na zemi i v podsvetí“ (Flp 2,10). Keďže *nomen deferre*, ako už bolo uvedené, v Ríme znamenalo vzniesť žalobu na niečie meno a v mene niekoho, dostávajú slová apoštola ďalší význam. Meno Kristovo priklincuje každé koleno nielen k modlitbe, ale tiež k obžalobe, k súdu. Meno Ježiš bude sudcovským kladivkom, ktorým Boh Otec potvrdí svoj verdikt nad svetom.

Predstavme si, že latinčina má pomenovanie dokonca aj pre úkon prikývnutia hlavou (*nutus*), ktorým božstvo (vtedy ešte pohanské) vyjadrovalo svoju vôľu. Keď sa toto kývnutie hlavou (ako súhlas vyššej bytosti) stotožnilo s božskou mocou, dostalo názov *numen*.

Niektorí autori považovali *numen* za synonymum divinity ako takej. S týmto významom sa stretávame dokonca aj v operných libretách. „*Numi, pietà!*“ zvolá nešťastná *Aida* vo Verdiho hudobnej dráme v tieni pyramíd.

Stredoveká latinčina očistená od pohanskej duchovnej imperfekcie si pod slovom *numen* predstavovala silu Božej ochrany. Moc, ktorá drží svet a priťahuje ho k Stvoriteľovi ako nebeská gravitácia.

Východné kresťanstvo je ponorené do spirituality Božieho mena.

Zdroj: pexels.com

Z Kaukazu až na Athos

Čo sa deje v ľudskej duši pri vyslovení Božieho mena? Imjaslavci boli toho názoru, že v mene Pána je Spasiteľ prítomný rovnakým spôsobom, ako v Eucharistii, a to je, samozrejme, omyl. Ak povieme, že v mene Pánovom prebýva *numen*, vystavíme sa riziku panteizmu. Vhodnejšie je tvrdiť, že *numen* cez Kristovo meno aktívne pôsobí a manifestuje sa navonok.

Jeden z najhorlivejších advokátov imjaslavia Alexej Losev píše, že *nomen Dei* je „mystický vzorec“. Otec Sergej Bulgakov vo svojej literárnej poklone *Filozofii Mena* (*Философия Имени*) vrelo súhlasí. Najhoršie je, že pod termínom „mystický diagram“ si môžeme predstaviť čokoľvek. Táto nejednoznačnosť, niekedy až roztrieštenosť onomatodoxného („menoslávneho“) prúdu na viaceré myšlienkové frakcie (od pravovernej úcty až po kryptoheretické koncepcie) nakoniec spôsobila, že ekumenickí patriarchovia Joachim III. ~~XXXXXXТXXТXX~~ a Germanus V. dali imjaslaviu červenú.

Konflikt eskaloval a v roku 1913 Rusko vyslalo proti athoským imjaslavcom vojenskú flotilu. Dôvodom nebolo šírenie ideí kaukazského mnícha Hilariona, ako skôr fakt, že niektorí mnísi svojím teologizovaním doviedli Hilarionove myšlienky *ad absurdum*.

Svätý Augustín videl, že preliať celé more do jamky v piesku pomocou mušle je bláznovstvo. Rovnakým bláznovstvom je preniesť tajomstvo svätého Kristovho mena do sústavy ľudských slov.

Miestny ruský snem sa k učeniu imjaslavcov vyjadril záporne, no zároveň zdôraznil, že Božiemu menu patrí legitímna úcta, a pokiaľ sa niekto cíti byť priťahovaný teológiou Mena v hraniciach stanovených veľkými mužmi patristiky, nehreší. *Nomen Domini* je bránou, cez ktorú k nám vchádza veľa milostí a požehnaní.

Pokračovanie nášho článku prinesie ďalšiu várku podnetov, napríklad stručnú charakteristiku učenia východných hierarchov vo vzťahu k imjaslaviu. Predstavíme si závery ruskej synody z roku 1913, ktorá odsúdila imjaslavie, a zoznámime sa s dielami latinských gramatikov – modistov. Záverečnou čerešničkou na torte bude porovnanie imjaslavia a modizmu a pokus o stručnú syntézu toho, čo v imjaslaví nenesie pečať bludu a môže sa stať inšpiráciou pre náš duchovný život.

URL adresa článku: <http://christianitas.sk/o-hladani-bozieho-mena-ruski-imjaslavci-a-latinski-modisti-prva-cast/>